

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.54>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ В КОНТЕКСТІ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Хохлова І.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Хохлова І.В. Правове забезпечення практичної підготовки здобувачів в контексті чинного законодавства.

Вказується, в рамках сучасної системи вищої освіти практична підготовка студентів трансформується з допоміжного компонента навчання у базовий елемент освітнього процесу. Вона становить центральний фактор у формуванні інтегрованої моделі професійної підготовки, що синтезує академічні знання з практичним досвідом. Практика надає студентам змогу інтегруватися в професійне середовище, аналізувати його особливості, осмислити потреби ринку праці та нюанси обраного фаху. Цей процес забезпечує перетворення теоретичних концепцій у конкретні компетенції, надаючи освітньому процесу практико-орієнтованого та результативного характеру.

У даній статті досліджується ключове значення практичної підготовки здобувачів освіти як фундаментального елементу формування їхніх професійних компетентностей. Автор розглядає практику як важливу ланку між теоретичною базою, здобутою в академічному середовищі, та реальними умовами професійної діяльності, акцентуючи увагу на її ролі у трансформації знань у прикладні навички, що мають практичну цінність для майбутньої професії. Практична підготовка розглядається не лише як етап освітнього процесу, а як інструмент соціалізації, професійного самовизначення та адаптації до вимог сучасного ринку праці. Матеріал ґрунтується на комплексному аналізі освітніх стратегій, які передбачають системне впровадження практики в навчальний процес, із врахуванням соціально-культурного контексту, галузевих особливостей та очікувань роботодавців. Особлива увага приділяється нормативно-правовому забезпеченню організації практики, що є визначальним чинником її ефективності. У статті розглядаються положення Закону України «Про освіту», «Про вищу освіту», Кодексу законів про працю України, а також відповідні постанови Кабінету Міністрів України та накази Міністерства освіти і науки України, зокрема Положення про проведення практики студентів, затверджене наказом № 93 від 08.04.1993 року.

Здійснюється критичний аналіз змісту нормативних актів, їх узгодженості з реальними потребами учасників освітнього процесу, зокрема студентів, закладів освіти та роботодавців. Автор акцентує на необхідності оновлення нормативної бази відповідно до сучасних викликів, зокрема цифровізації, дуальної освіти та інтеграції з європейськими стандартами. Таким чином, анотація висвітлює комплексний підхід до вивчення практичної підготовки, обґрунтовує актуальність теми та підкреслює її наукову і прикладну значущість у контексті розвитку якісної професійної освіти в Україні.

Ключові слова: практична підготовка студентів; освітня практика; професійні компетентності; нормативно-правове регулювання; бази практики; якість освіти; професійна адаптація; компетентнісний підхід; правове забезпечення; дуальна освіта; трудові відносини.

Khokhlova I.V. Legal support for practical training of applicants in the context of current legislation.

It is indicated that within the framework of the modern system of higher education, practical training of students is transformed from an auxiliary component of training into a basic element of the educational process. It is a central factor in the formation of an integrated model of professional training that synthesizes academic knowledge with practical experience. Practice allows students to integrate into the professional environment, analyze its features, comprehend the needs of the labor market and the nuances of the chosen profession. This process ensures the transformation of theoretical concepts into specific competencies, giving the educational process a practice-oriented and effective nature.

This article explores the key importance of practical training of education seekers as a fundamental element in the formation of their professional competencies. The author considers practice as an important link between the theoretical base acquired in the academic environment and the real conditions

of professional activity, focusing on its role in the transformation of knowledge into applied skills that have practical value for the future profession. Practical training is considered not only as a stage of the educational process, but also as a tool for socialization, professional self-determination and adaptation to the requirements of the modern labor market. The material is based on a comprehensive analysis of educational strategies that provide for the systematic introduction of practice into the educational process, taking into account the socio-cultural context, industry characteristics and expectations of employers. Special attention is paid to the regulatory and legal support for the organization of practice, which is a determining factor in its effectiveness. The article examines the provisions of the Law of Ukraine "On Education", "On Higher Education", the Labor Code of Ukraine, as well as relevant resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine and orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine, in particular the Regulation on Conducting Student Practice, approved by order No. 93 of 08.04.1993.

A critical analysis of the content of regulatory acts is carried out, their consistency with the real needs of participants in the educational process, in particular students, educational institutions and employers. The author emphasizes the need to update the regulatory framework in accordance with modern challenges, in particular digitalization, dual education and integration with European standards. Thus, the abstract highlights a comprehensive approach to the study of practical training, substantiates the relevance of the topic and emphasizes its scientific and applied significance in the context of the development of high-quality professional education in Ukraine.

Key words: practical training of students; educational practice; professional competencies; regulatory and legal regulation;; practice bases; quality of education; professional adaptation; competency-based approach; legal support; dual education; labor relations.

Постановка проблеми. У контексті сучасної системи вищої освіти практична підготовка студентів набуває статусу не просто додаткового етапу навчання, а фундаментального елементу освітнього процесу. Вона виступає ключовим чинником у створенні комплексної моделі професійної підготовки, що поєднує академічну теорію з реальним досвідом. Практика забезпечує студентам можливість зануритися у професійне середовище, спостерігати його динаміку, зрозуміти вимоги ринку праці та специфіку обраної спеціальності. Завдяки цьому відбувається трансформація абстрактних знань у практичні навички, що робить освітній процес прикладним та орієнтованим на результат.

У ході практичного навчання студенти не лише закріплюють набуті теоретичні знання, а й розвивають критичне мислення, вчаться працювати в команді, приймати відповідальні рішення та аналізувати професійні ситуації в реальному часі. Такий досвід сприяє формуванню у них професійної ідентичності, зміцненню впевненості у власних силах та мотивації до самореалізації. Таким чином, практична підготовка є не просто логічним продовженням аудиторного навчання, а потужним механізмом інтеграції знань, досвіду та професійної рефлексії. Саме вона формує базис для успішної адаптації молодих фахівців у професійному середовищі та забезпечує високу якість підготовки кадрів для сучасної економіки.

Метою статті є комплексний аналіз нормативно-правового забезпечення освітньої практики в Україні освіти, визначення ключових структурних елементів правового регулювання, а також виявлення актуальних тенденцій, проблем і перспектив розвитку системи практичної підготовки здобувачів освіти в контексті сучасних освітніх реформ.

Виклад основного матеріалу. Практична складова професійної підготовки є важливим етапом формування фахових компетентностей студентів. Саме вона забезпечує синтез теоретичних знань та реального досвіду, що в умовах сучасного ринку праці є вкрай необхідним. У контексті системи вищої освіти України питання організації та регламентації проходження практики регулюється цілою низкою законодавчих актів, які визначають її структуру, тривалість, порядок проведення, а також права і обов'язки студентів, закладів освіти та баз практики. У цьому контексті доцільно розглянути основні нормативно-правові акти, що визначають правові засади організації освітньої практики на різних рівнях освіти. Серед них:

Закон України «Про освіту» встановлює концептуальні основи освітнього процесу в Україні, включаючи положення про необхідність практичної підготовки як елементу компетентнісного підходу. У ньому наголошується, що формування практичних навичок є однією з ключових умов розвитку професійної мобільності та конкурентоспроможності здобувача освіти. Практика розглядається як механізм реалізації міждисциплінарного та інтегрованого підходу в освіті. Закон України «Про освіту» (№ 2145-VIII від 05.09.2017) не містить окремої статті, присвяченої виключно практиці, але визначає її як невід'ємну складову освітнього процесу, що сприяє формуванню компетентностей, передбачених освітніми програмами. Практична підготовка згадується у контексті

освітніх компонентів, які мають забезпечити досягнення результатів навчання, зокрема професійних навичок та вмінь. У статті 33 Закону йдеться про освітню програму, яка включає теоретичні та практичні компоненти, а також передбачає індивідуальну освітню траєкторію студента.

Це означає, що практика може бути адаптована до потреб здобувача освіти, його спеціальності та професійних інтересів. Закон також надає автономію закладам освіти у визначенні змісту та форм організації практики (стаття 23), що дозволяє університетам самостійно розробляти положення про практику, узгоджуючи їх із державними стандартами та потребами ринку праці. Крім того, у статті 41 визначено, що якість освіти забезпечується через відповідність освітніх програм, включаючи практичну складову, стандартам освіти. Це передбачає регулярний моніторинг, акредитацію та аудит освітніх програм, у тому числі тих, що містять практику.

Закон України «Про вищу освіту» детально регламентує організацію освітнього процесу у вишах, зокрема визначає структуру освітньо-професійних програм, в яких практика є обов'язковим компонентом. У законі прописані вимоги до тривалості та змісту різних видів практики (навчальної, виробничої, переддипломної), а також зазначено, що заклади вищої освіти мають забезпечити відповідну координацію з підприємствами, установами та організаціями – базами практики.

У випадках, коли студенти під час проходження практики виконують трудові функції, постає необхідність правового регулювання таких взаємовідносин. Відповідно до положень Кодексу законів про працю України, слід забезпечити дотримання вимог щодо умов праці, охорони праці, тривалості робочого часу, соціальних гарантій та інших аспектів трудового законодавства. Зазначений Кодекс слугує нормативною основою для взаємодії між студентом і роботодавцем, забезпечуючи захист трудових прав здобувача освіти в період.

«Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затверджене наказом Міністерства освіти України № 93 від 8 квітня 1993 року, є ключовим нормативним документом, що регламентує організацію, зміст та процедури проходження практики у вищих навчальних закладах. Його положення стосуються усіх форм практики, які проводяться на різних етапах навчання: навчальної, виробничої, переддипломної, педагогічної тощо. Документ визначає мету практики як забезпечення формування у студентів практичних навичок, умінь та компетентностей, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Практика має сприяти закріпленню теоретичних знань, розвитку вміння аналізувати виробничі процеси, приймати рішення в реальних умовах, а також формуванню професійної відповідальності. У Положенні наголошується, що зміст практики повинен відповідати стандартам вищої освіти та бути інтегрованим у навчальну програму.

Особливу увагу приділено вимогам до організації та керівництва практикою. Керівниками практики призначаються штатні викладачі або працівники баз практики, які здійснюють методичний супровід, контроль та оцінювання діяльності студентів. Перед проходженням практики студенти отримують індивідуальні завдання, програми практики, проходять інструктаж, а по завершенню – складають звіти, які є основою для виставлення оцінки або заліку. Також Положення регламентує процедури укладання договорів між вищими навчальними закладами та базами практики, визначає права та обов'язки сторін, а також передбачає систему фінансування і матеріально-технічного забезпечення практики. Окремі норми стосуються організації практики для іноземних студентів, охорони праці та соціальних гарантій.

Цей документ є основою для внутрішніх нормативів закладу освіти та забезпечує єдиний підхід до організації якісної практичної підготовки здобувачів вищої освіти. Хоча Положення про проходження практики студентів, затверджене ще у 1993 році, довгий час виконувало важливу регулятивну функцію в освітньому процесі, сьогодні воно має низку недоліків, що стримують його відповідність сучасним потребам вищої освіти. Одним з головних зауважень є застарілість документа: він був розроблений у докомп'ютерну епоху, коли освітні технології, цифрова комунікація та концепція дуальної освіти лише набирали обертів. Як наслідок, Положення не охоплює сучасні форми організації практики, включаючи дистанційні стажування та міжнародні академічні обміни.

Ще одним суттєвим недоліком є обмежена гнучкість у реалізації програм практики. Документ пропонує уніфіковану модель, яка не враховує індивідуальні освітні траєкторії студентів, специфіку спеціальностей або особливі потреби окремих категорій здобувачів освіти. Це ускладнює адаптацію практики до реального професійного контексту, що особливо актуально в умовах швидких змін на ринку праці та розвитку міждисциплінарних програм.

Крім того, механізм оцінювання практики, запропонований у Положенні, є недостатньо деталізованим. Відсутність чітких критеріїв, індикаторів успішності та об'єктивних інструментів перевірки ускладнює процес оцінювання як для викладачів, так і для роботодавців. Це може призвести до суб'єктивності в прийнятті рішень про результативність практики та недооцінки реального професійного прогресу студентів.

Окрему увагу варто звернути на питання якості баз практики. Хоча документ передбачає укладання договорів між закладом освіти та установою, що приймає студентів, він не містить механізмів акредитації чи контролю відповідності таких баз сучасним стандартам освіти. Також недостатньо описано процедуру участі студентів у виборі баз практики, що обмежує їх автономію та мотивацію до активного включення в професійне середовище. З огляду на вищезазначене, Положення потребує суттєвого оновлення — як у частині змістового наповнення, так і з точки зору узгодження із сучасними нормативно-правовими актами, освітніми стандартами та цифровими трансформаціями в системі вищої освіти. Його модернізація має враховувати індивідуальні освітні траєкторії, розширення форм організації практики та участь роботодавців у формуванні змісту й оцінювання результатів практичної підготовки.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні існує Положення про проходження практики студентів, затверджене у 1993 році, не відповідає актуальним викликам галузі. Його модернізація є нагальною потребою, що обумовлюється трансформацією освітнього середовища, діджиталізацією освітнього процесу та появою нових форм взаємодії між студентами, закладами освіти та роботодавцями. Розробка нової редакції Положення має здійснюватися на основі сучасних освітніх стратегій, що враховують компетентнісний підхід, стандарти Національної рамки кваліфікацій і міжнародний досвід.

Варто згадати також постанову Кабінету Міністрів України № 1187 від 30.12.2015 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» в якому практика розглядається як обов'язковий компонент освітньої програми, особливо у випадках, коли вона передбачає присвоєння професійної кваліфікації. Згідно з цим нормативним документом, практична підготовка студентів розглядається як обов'язковий компонент освітніх програм у випадках, коли вона передбачена державними стандартами або є необхідною для присвоєння професійної кваліфікації. Це положення охоплює всі освітні рівні — від фахової передвищої освіти до магістратури. Важливою особливістю Ліцензійних умов є те, що місця проходження практики — підприємства, установи чи організації — не підлягають ліцензуванню, тобто ЗВО можуть співпрацювати з широким колом партнерів для реалізації практики без необхідності юридичної акредитації баз. Це значно спрощує процедуру організації практики, але водночас покладає відповідальність на заклад освіти щодо забезпечення якості та відповідності умов професійної діяльності.

У постанові також акцентовано на можливості реалізації дуальної форми навчання, яка передбачає поєднання теоретичного навчання в ЗВО з реальним практичним досвідом на підприємстві. У цьому форматі практика розглядається як частина навчального плану, що реалізується у співпраці з роботодавцем і дозволяє студентам паралельно здобувати освіту та професійні навички в реальних умовах. Крім змістового наповнення, Ліцензійні умови встановлюють вимоги до матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, зокрема практичної підготовки. ЗВО повинні підтвердити наявність баз практики, ресурсів та кваліфікованих керівників, здатних забезпечити супровід і контроль проходження практики згідно з вимогами програми. Усі ці дані заклад зобов'язаний надати у складі пакету документів для отримання або підтвердження ліцензії. Таким чином, практика визначається у Ліцензійних умовах не лише як форма навчання, а як стратегічний елемент професійної підготовки, що має бути якісно інтегрований у освітню програму. Це підкреслює роль практичної діяльності як чинника формування компетентностей і підтвердження здатності студента до реалізації здобутих знань у професійному середовищі.

Ліцензійні умови, затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 1187 від 30.12.2015, хоча і є базовим регулятором освітньої діяльності, мають низку обмежень щодо практичної складової. Одним із головних недоліків є загальний характер положень — документ не містить детального опису змісту, тривалості, критеріїв якості чи механізмів оцінювання проходження практики. Такий підхід ускладнює контроль за відповідністю практики освітнім стандартам і знижує її значущість у системі підготовки фахівців. Окрім цього, Ліцензійні умови недостатньо враховують сучасні формати організації практики, зокрема дуальну освіту, дистанційне стажування, використання онлайн-платформ та цифрової звітності. Відсутність положень щодо електронного супроводу практики обмежує потенціал цифровізації освітнього процесу, особливо в умовах гнучких або змішаних форм навчання.

Також варто відзначити недосконалу узгодженість Ліцензійних умов із іншими нормативно-правовими актами, зокрема оновленими редакціями Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», а також стандартами Національної рамки кваліфікацій. Через це виникає нормативна фрагментарність, що ускладнює розробку ефективних програм практичної підготовки, особливо для освітніх рівнів бакалавра, магістра чи аспіранта.

Таким чином, оновлення Ліцензійних умов має включати деталізацію практичної складової, інтеграцію цифрових інструментів та синхронізацію з іншими освітніми регламентами. Це дозволить

адаптувати освітні програми до сучасних потреб студентів і роботодавців, забезпечивши реальну якість професійної підготовки. Одним із головних напрямів оновлення є інтеграція цифрових технологій. Доцільно передбачити можливість дистанційного проходження практики з використанням онлайн-платформ, електронної документації та засобів віддаленого супроводу. Це дозволить забезпечити гнучкість та доступність практики для студентів, зокрема тих, що навчаються за індивідуальними освітніми траєкторіями або мають обмеження щодо мобільності. Крім того, пропонується створення системи акредитації баз практики. Така ініціатива дозволила б перевіряти відповідність підприємств та установ до вимог освітніх програм, гарантувати якість професійного середовища та запобігати формальному підходу до організації практики. Реєстр рекомендованих баз із сертифікатами якості стане важливим елементом у формуванні довіри між студентами, закладами освіти та роботодавцями. Не менш важливо удосконалити механізм оцінювання результатів проходження практики. Запровадження чітких критеріїв, компетентнісних індикаторів, участі представників роботодавців у процесі оцінювання дозволить зробити його об'єктивним і результативним. Розширення прав студентів у виборі місця практики, можливість адаптації програм до індивідуальних потреб та спеціалізації сприятиме підвищенню мотивації та якості набутого досвіду.

Останнім кроком має стати включення елементів дуальної освіти — тобто поєднання навчання у ЗВО з паралельною професійною діяльністю в установах-партнерах. Це не лише сприятиме поглибленню практичних навичок, а й створить додаткову підтримку для молодих фахівців у формуванні професійної ідентичності та конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

Висновки. Законодавче регулювання практики студентів у закладах вищої освіти України має стратегічне значення для побудови ефективної моделі професійної підготовки. Комбінація державних законів і галузевих нормативних актів забезпечує правову визначеність, методичну підтримку та організаційну структуру проведення практики. Водночас подальше вдосконалення нормативної бази дозволить не лише підвищити якість підготовки здобувачів освіти, а й сприятиме їхній адаптації до змін на ринку праці та викликів професійного середовища. Попри наявність розвиненої нормативної бази, існує необхідність у її постійному оновленні та адаптації до викликів часу. Наприклад, стрімкий розвиток цифрових технологій, зростання попиту на дистанційне проходження практики, активна міжнародна академічна мобільність вимагають гнучкіших підходів до законодавчого регулювання. У цьому контексті важливо забезпечити нормативне визнання нових форм співпраці з роботодавцями, включення елементів дуальної освіти та гарантування якості практики незалежно від формату її реалізації. Сучасні підходи до організації практики мають формувати нову модель професійної підготовки – адаптивну, компетентнісну та технологічно забезпечену. Впровадження практики має закласти основи для розвитку освіти майбутнього, орієнтованої на реальні потреби суспільства і роботодавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верховна Рада України. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Верховна Рада України. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Верховна Рада України. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
4. Міністерство освіти України. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України: Наказ від 8 квітня 1993 р. № 93. URL: <https://pedagogical.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/7/2019/03/Наказ-МОН-№93-від-08.04.93-Положення-про-організацію-та-проведення-практики.pdf>.
5. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: Постанова від 30 грудня 2015 р. № 1187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>.